

ALEKSANDR STROKANOW

Uniwersytet Północnego Vermontu

ORCID: 0000-0003-0860-8830

aas04260@nvu.vsc.edu

**NOWE OBLICZE MUZEUM.
JAK PRZEKSZTAŁCIŁO SIĘ MUZEUM ZWYCIĘSTWA
– CENTRALNE MUZEUM WIELKIEJ WOJNY
OJCZYŹNIANEJ 1941–1945 – W MOSKWIE
DO CZASU ŚWIĘTOWANIA 75-LECIA ZWYCIĘSTWA**

**The New Face of the Museum: How The Museum
of the Great Patriotic War (Victory Museum) in Moscow
Was Transformed Before the Celebration of the 75th Anniversary
of the Victory**

The attitude to history in any country depends on its current challenges and those that people will have to face in the future. In this regard, the vision of the past and the collective memory change with each new generation. The Great Patriotic War (1941–1945) is the main historical event in contemporary Russia. Having rejected the old vision of the twentieth-century events which have been previously considered the most significant, such as the Bolshevik Revolution, contemporary Russia has retained a vision of its place and role in World War II. This is evidenced by the celebrations of the 75th anniversary of its victory in the war. The Museum of the Great Patriotic War (Victory Museum) in Moscow plays a significant role in celebrating this anniversary and creating the overall image of the war. The Victory Museum deals with preserving the memory of the war and educating young generations about this historical period. The museum has done a lot to reconstruct and update most of the exhibitions and change the nature of its activities. This article analyses this reconstruction process, new exhibitions in the museum and its new forms of work with visitors, particularly the young generation of Russian people. The author analyses how the exhibits have been transformed from

traditional to multimedia ones and pays special attention to their interactive and communicative aspects, which have changed the role of visitors and the museum.

Keywords: Great Patriotic War, World War II, Victory Museum, digital history, virtual reality, multimedia exhibitions, personal historical memory.

Nie sposób zaprzeczyć, że stosunek do historii w każdym kraju zależy od terażniejszości i od tych wyzwań, z którymi ludziami przyjdzie się mierzyć w przyszłości. Spojrzenie na przeszłość zmienia się każdorazowo wraz z nowym rodzącym się pokoleniem. Ono transformuje również pod wpływem konkretnych okoliczności i wydarzeń zachodzących w kraju i na świecie. To wszystko znajduje swoje odbicie również w pracy muzeów, będących skarbnicami historii, centrami oświecenia i wychowania poprzez przeszłość. Jak słusznie piszą autorzy książki *Muzeum w epoce cyfrowej: przeładunek*: „[...] muzeum jest odbiciem społeczeństwa, które je stworzyło. Zmienia się społeczeństwo – zmieniają się muzea. Zmieniają się nasze stosunki z muzealną przestrzenią i jej «rozszerzeniem» w środowisku cyfrowym”. We współczesnym społeczeństwie nastąpiło przesunięcie od informowania do wciągnięcia, kultura konsumpcji zmieniła się w kulturę uczestnictwa. „Soft kulturowy”, „estetyka informacyjna”, sztuka medialna, cyfrowa wizualizacja artystyczna i „duże zbiory danych” jako „sposób wypowiedzi o świecie i człowieku”, zmieniają nasze zachowania, sposoby współdziałania z muzealną zawartością i sposoby jej odczytywania¹.

Zasada „kolekcjonerstwa” w organizacji ekspozycji ustępuje miejsca multimediom, „współczesnemu instrumentarium przestrzeni muzealnej”². Rozwijają się *Digital History* i nowa muzeologia wywołująca ożywione dyskusje specjalistów. Muzea „odchodzą od idei zatrzymanego czasu”³, „plasują się jako znaczący element przestrzeni społecznej”⁴, „za pomocą ekspozycji multimedialnych rozwijają swój potencjał komunikatywny – prowadzą dialog, pozostawiając zwiedzającemu

¹ P.O. Vasil'eva, A.V. Mihajlova, D.V. Kačurovskaâ, S.Ė. Feoktisova, *Muzej v cifrovuu êpohu: Perezagruzka*, LitRes, <https://www.litres.ru/a-v-mihajlova/muzej-v-cifrovuu-epohu-perezagruzka/chitat-onlayn/> [dostęp: 17 października 2020].

² T.P. Myševa, *Mul'timedia v muzejnom prostranstve*, „Mediaobrazovanie” 2015, nr 3, s. 65–70, <https://cyberleninka.ru/article/n/multimedia-v-muzejnom-prostranstve/viewer> [dostęp: 17 października 2020].

³ V.A. Râzanova, A.A. Sergeeva, *K voprosu o kommunikativnom potenciale muzejnogo prostranstva*, „Vestnik RUDN. Serii: Literaturovedenie. Žurnalistika” 2017, t. 22, nr 4, s. 696–702.

⁴ *Ibidem*.

szeroki wybór, swobodę i możliwości”, umieszczając zwiedzającego w środowisku, w którym on sam „może zarządzać strumieniem informacyjnym”⁵.

W dzisiejszej Rosji centralnym wydarzeniem w jej historii zdecydowanie jest Wielka Wojna Ojczyźniana w latach 1941–1945. Współczesna Rosja, odrzuciwszy wcześniejsze postrzeganie wydarzeń dawniej uważanych za najbardziej znaczące zeszłego wieku, zachowała w ogólności ten sam sposób widzenia miejsca i roli wojny w swojej historii. Wobec tego, że inne wydarzenia XX wieku przez nowe pokolenia w kraju są już postrzegane inaczej, to Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa 1917 roku stała się dzisiaj „bolszewickim przewrotem”. Wojna domowa w latach 1918–1920, zamiast być świętem ideologii komunizmu, jawi się w oczach współczesnych jako jedna z większych tragedii narodowych, gdzie nie było sprawiedliwych i wszyscy byli winni. Rewizji poddano również interpretację przedwojennego okresu lat 30. XX wieku oraz powojenny rozwój kraju. Niemniej jednak Wielka Wojna Ojczyźniana nie tylko nie utraciła swojego znaczenia w postrzeganiu przeszłości, a raczej na odwrót – przybrała charakter wydarzenia centralnego we współczesnej historii Rosji, co tłumaczy się całym szeregiem czynników.

Po pierwsze, rzeczywiście było to wyzwanie egzystencjalne dla Rosji i dla jej istnienia jako państwa i narodu rosyjskiego jako etnosu.

Po drugie, w tym wydarzeniu upatruje się pozytywnych momentów istnienia Rosji w okresie, gdy istniała jako zwarta wspólnota Związku Radzieckiego. Niezaprzeczalnie, jedność narodu radzieckiego i jego zjednoczenie wokół narodu Rosji, jako najbardziej licznego etnosu, odegrało pozytywną rolę w warunkach wojny.

Po trzecie, ogromne znaczenie ma fakt, że Armia Czerwona ostatecznie zwyciężyła agresora, zniewalającego i sprawującego ówczesnie kontrolę praktycznie nad całą Europą kontynentalną.

I w końcu, obecne wydarzenia związane z dzisiejszą Rosją oraz jawna presja „kolektywnego Zachodu” pod postacią NATO i UE na już postkomunistyczną Rosję, pozwalają władzy wyciągnąć zarówno pewne lekcje z wydarzeń czasu wojennego, jak i konsolidować społeczeństwo w celu sprzeciwu wobec tej presji. Zauważmy, że w krajach NATO jest to postrzegane inaczej niż wewnątrz Rosji.

---

⁵ L.V. Kurilo, *Novye koncepcii muzeev: integraciâ v sovremennoe obščestvo*, „Vestnik RMA” 2014, nr 2, s. 139–146, <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-kontseptsii-muzeev-integratsiya-v-sovremennoe-obščestvo/viewer> [dostęp: 17 października 2020].

Świętowanie w 2020 roku 75-lecia zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej pozwoliło organom państwowym, partiom politycznym i organizacjom społecznym skupić uwagę na tym historycznym wydarzeniu i wykorzystać okoliczności jubileuszu do osiągnięcia celów zarówno edukacyjnych, jak i politycznych. Pandemia wniosła swoje ramy w obchody tego wydarzenia, jednak nie zmieniła jego głównych zamierzeń.

Organy państwowe, partie polityczne i wiele społecznych, charytatywnych organizacji prowadziło liczne prace związane z przygotowaniem obchodów jubileuszu. Znaczącą rolę w jego świętowaniu i w postępującej pracy nad tematem wojny odegrało Muzeum Zwycięstwa – Centralne Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945 – w Moskwie. Muzeum to jest dziś centralnym ogniwem całej struktury pamięci o wojnie, zachowania tej pamięci i kształtowania wyobrażeń o niej wśród wzrastających pokoleń. W związku z tym w Muzeum wykonano szereg bardzo poważnych prac nad rekonstrukcją i odrestaurowaniem większości ekspozycji, a także nad zmianą charakteru jego działalności.

Muzeum Zwycięstwa ma swoją interesującą historię. Po raz pierwszy propozycja ufundowania pomnika architektonicznego w celu uwiecznienia bohaterskich czynów narodu podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej wybrzmiała jeszcze w czasie wojny w 1942 roku. „Na konkurs, który miał miejsce w kwietniu 1943 roku zgłoszono kilka projektów. Wśród tych najciekawszych było muzeum poświęcone Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej na Placu Czerwonym (architekt Ł.W. Rudniew), łuk triumfalny (architekt A.G. Mordwinow), Panteon Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (architekt Ja.G. Czernichow). Wygrał projekt architekta Ł.W. Rudniewa, w którym były zawarte propozycje, aby zaaranżować wewnętrzną przestrzeń muzealną – oprócz sal wystawowych w projekcie pojawiła się galeria obrazów, sale „Bohaterów wojny” czy też sale kinowe⁶. Jednak żaden z tych projektów nie został zrealizowany.

Ponownie temat ten był podjęty w 1955 roku przez marszałka Gieorgija Żukowa, który wysłał list do KC KPZR, w którym proponował postawienie w Moskwie majestatycznego pomnika upamiętniającego ogółnoświatowe historyczne zwycięstwo narodu radzieckiego i jego armii w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. W maju 1957 roku Prezydium KC KPZR podjęło uchwałę „O wzniesieniu Pomnika Zwycięstwa w Moskwie”, w której zaplanowano, aby do 1960 roku wznieść Pomnik

---

⁶ Historia muzeum, Strona internetowa Muzeum Zwycięstwa, <https://victorymuseum.ru/about/history> [dostęp: 17 października 2020].

Zwycięstwa na Pokłonnej Górze na obszarze projektowanego parku⁷. W kolejnych dwóch latach przeprowadzono konkurs, ale również wówczas nie udało się podjąć żadnej decyzji. Dopiero 20 lat później, w latach 1979–1980 zorganizowano nowy konkurs, w którym jako najlepszy wygrał projekt autorskiej grupy, na czele której stał rzeźbiarz, prezes Akademii Sztuk Pięknych ZSRR N.W. Tomski i architekt narodowy ZSRR Anatolij Trofimowicz Polanski⁸.

„W 1983 r. Biuro Polityczne KC KPZR zaakceptowało propozycje projektowe, które zakładały stworzenie na Pokłonnej Górze Parku Pamięci, Głównego Monumentu Zwycięstwa i Centralnego Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej z Salą Chwały”. W tym samym roku ukazała się uchwała Rady Ministrów ZSRR „O budowie w Moskwie Pomnika Zwycięstwa Narodu Radzieckiego w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Budowa kompleksu upamiętniającego, zgodnie z tą uchwałą, zaczęła się w 1985 roku”⁹. Zauważmy, że odbiór społeczny budowy kompleksu właśnie na Pokłonnej Górze był niejednoznaczny i w maju 1987 roku protesty przeciwko budowie odbyły się nawet na Placu Czerwonym pod hasłami – „Zachować Pokłonną Górę” i „W trosce o pomniki kultury”. Jednak protesty nie zatrzymały budowy i nie wpłynęły jakkolwiek poważnie na plany organów państwowych.

Pod koniec lat 80. ogłoszono zbiórkę środków na budowę kompleksu upamiętniającego Zwycięstwo. Zakładano, że otwarcie kompleksu muzealnego nastąpi w 1989 roku, w przeddzień świętowania 45-lecia Zwycięstwa. Jednak wydarzenia mające miejsce w kraju i przemiany polityczne nie pozwoliły na szybkie zakończenie prac nad utworzeniem muzeum i jego budowa została zupełnie wstrzymana w 1991 roku.

„Nowy etap w życiu muzeum nastąpił w związku z przygotowaniami do świętowania 50-lecia Zwycięstwa. W 1994 roku wznowiono budowę. Kierownikiem artystycznym projektu Centralnego Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej został narodowy artysta Rosji Zurab K. Cerieteli, głównym architektem – W.M. Budajew, głównym inżynierem kompleksu – W.Sz. Suładzie”¹⁰. Tym razem wszystkie podstawowe prace zakończono o czasie i oficjalne otwarcie muzeum odbyło się 9 maja 1995 roku.

W tym wydarzeniu brało udział 55 delegacji z różnych państw, których przedstawiciele zostawili wpisy w Księdze Gości Honorowych.

---

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

Tak też, prezydent USA Bill Clinton napisał: „Muzeum jest historycznym świadkiem wojny, który nie może kłamać. Muzeum wychowuje nowych bohaterów, którzy będą spadkobiercami chwały i potęgi kraju, niewyczerpanym źródłem mądrości. Muzeum pokazuje, że w wielkim narodzie są wielcy ludzie”. A premier Wielkiej Brytanii John Major zostawił taki zapis: „To najwspanialsze muzeum, otwarte w najdonioślejszym dniu”¹¹.

22 czerwca 2017 roku Federalna Państwowa Budżetowa Instytucja Kultury Centralne Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945 otrzymało nową oficjalną skróconą nazwę – Muzeum Zwycięstwa. Muzeum objęło także nowe kierownictwo. Zamiast byłych wojskowych, którzy zarządzali muzeum przez ostatnie 20 lat, pojawili się zwykli cywile, wywodzący się z nowego pokolenia i z innym życiowym doświadczeniem. Na stanowisko dyrektora Muzeum Zwycięstwa wyznaczono Aleksandra Szkolnika, wcześniej komsomolski i pionierski pracownik, dziennikarz prowadzący programy dla dzieci w różnych stacjach telewizyjnych, menedżer medialny (dyrektor Rosyjskiego Serwisu Informacyjnego, prezes Multimedia Holding) i polityk, pracujący w charakterze członka Rady Federacji w Obwodzie Swierdłowskim, pomocnik pełnomocnego przedstawiciela prezydenta Federacji Rosyjskiej w Priwołżskim Okręgu Federalnym, zastępca przedstawiciela rządu w Obwodzie Irkuckim¹². Można zauważyć, co wynika z powyższego, że w jego karierze nie było stanowisk związanych z pracą muzealną lub naukami historycznymi. To jednak nie przeszkodziło mu w dokonaniu w muzeum prawdziwej rewolucji i w zupełnej zmianie jego działalności.

Wskutek działań nowego zarządu w muzeum zaszły kardynalne zmiany. Część istniejących do tej pory ekspozycji zachowało się w nowym obliczu muzeum. To: Sala Pamięci i Żałoby, Sala Dowódców, Sala Chwały, Kompleks Dioram zawierający takie ekspozycje, jak: „Kontratak pod Moskwą, Bitwa Stalingradzka, Blokada Leningradu, Bitwa Kurska, „Forsowanie Dniepru” i „Szturm Berlina”. Zostały one stworzone przez sławnych mistrzów Pracowni Artystów Wojennych im. M.B. Griekowa i dostępne już w 1995 roku. Swoją działalność przedłużyły także cztery sale kinowe, nazwane na cześć znamienitych marszałków zwycięstwa: I.S. Koniewa, G.K. Żukowa, A.M. Wasilewskiego i K.K. Rokossowskiego.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Biografia Aleksandra Ja. Szkolnika*, Federal Press, <https://fedpress.ru/person/1765603> [dostęp: 17 października 2020]; *Biografia Aleksandra Ja. Szkolnika*, TASS, <https://tass.ru/encyclopedia/person/shkolnik-aleksandr-yakovlevich> [dostęp: 17 października 2020].

W tym samym czasie stworzono kilka nowych ekspozycji:

„Sala Prawdy Historycznej”, w której pokazano mnóstwo dokumentów historycznych zarówno z okresu przedwojennego, jak i te o wojnie. W sali przytoczono statystykę: od strat finansowych Związku Radzieckiego, zniszczonych miast i osad po poległych żołnierzy i ludność cywilną. Znalazły się tam również fotografie, kronika filmowa, przedmioty codziennego użytku, broń, gazety, plakaty, rzeczy osobiste i dokumenty. Po podłączeniu do bezpłatnego Wi-Fi muzeum, w sali można korzystać z AR-systemu „ARTEFACT”¹³.

Ekspozycja „Bohaterskie Czyny Armii”, zawierająca pięć podstawowych sekcji poświęconych każdemu rokowi wojny, od natarcia faszystowskich Niemiec i jej satelitów w lipcu 1941 roku, po rozгромienie Japonii na przełomie sierpnia i września 1945 roku.

Ekspozycja „Bohaterskie Czyny Narodu”, będąca główną ekspozycją w nowym obliczu muzeum i zawierająca siedemnaście nowych rozdziałów ukazujących różnorodność bohaterskich czynów wielonarodowej ludności Związku Radzieckiego.

3-D audio i prezentacje wideo „Droga ku Zwycięstwu” w „Sali Chwały”

Międzynarodowe Depozytorium „Twarze Zwycięstwa”.

Rozważymy przede wszystkim nowe podejścia, które towarzyszyły tworzeniu ekspozycji muzealnych.

Po pierwsze, doszło do transformacji Muzeum Zwycięstwa z tradycyjnego na multimedialne, toteż nowe ekspozycje wyróżniają się wysokim poziomem wykorzystania współczesnych technologii cyfrowych. Wśród nich można wymienić: 3-D Mapping, multimedialne wyposażenie, poruszające się modele, mapy i ekrany interaktywne ukazujące osobiste historie ludzi opowiadających o wydarzeniach z perspektywy własnych przeżyć. Praktycznie wszystkie kierunki „charakteryzujące treści *Digital History*”¹⁴, wyodrębnione przez P. Artura¹⁵ i rodzaje technologii multimedialnych (według klasyfikacji Ju.W. Pustowojt)¹⁶ są

¹³ Ekspozycja „Sala Prawdy Historycznej” w Muzeum Zwycięstwa, <https://victorymuseum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/zal-istoricheskoy-pravdy/> [dostęp: 17 października 2020].

¹⁴ M.Û. Andrejčeva, *Na grebne Digital History: mul'timedijnye istoričeskie parki «Rossiâ – moâ istoriâ» v kontekste cifrovoj èpohi*, „Manuskript” 2020, t. 13, z. 6, s. 53–59, <https://cyberleninka.ru/article/n/na-grebne-digital-history-multimedijnye-istoričeskie-parki-rossiya-moya-istoriya-v-kontekste-tsifrovoy-epohi/viewer> [dostęp: 17 października 2020].

¹⁵ P. Arthur. Exhibiting history: The digital future, „Journal of the National Museum of Australia” 2008, t. 3, nr 1, s. 40–46.

¹⁶ Û.V. Pustowojt, *Klassifikaciâ interaktivnyh mul'timedijnyh tehnologij v èkspozicionno-vystavocnom prostranstve sovremennogo muzeâ*, „Kul'turnoe nasledie Rossii” 2020, nr 4, s. 55–60, <https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-interaktivnyh-multimedijnyh->

zawarte w ekspozycjach multimedialnych. Nowe technologie pozwalają znajdować w ekspozycji interesującą zwiedzającego informację, one oddziałują zarówno na intelekt, jak i na emocje, pozwalają zapewnić dostęp do zbiorów muzeum oraz postawić zwiedzającego w centrum procesu poznawczego.

Po drugie, w nowych ekspozycjach znacząco wzmocniono efekt uczestnictwa, współprzeżywania i reakcji emocjonalnej na to, co zobaczono. Zwiedzający nie tylko przechodzi przez ukazane w muzeum świadectwa historii, ale staje się jakby współuczestnikiem wydarzeń. Zwiedzający mogą nie tylko zobaczyć, przeczytać czy usłyszeć o wydarzeniach, ale także jakby przeżywać je razem z prawdziwymi uczestnikami. Jak twierdzi dyrektor Multimedialnego Muzeum Sztuki (ros. MAMM) Olga Swibłowa „muzeum to przestrzeń, gdzie włączamy mechanizmy uczuciowe”¹⁷. Jest to osiągalne poprzez wykorzystanie wielu metod, włączając w nie niecodzienne role, jakie odgrywają zwiedzający sale, występując w charakterze aktorów przedstawiających wydarzenia ukazane w ekspozycji. Szczególne znaczenie mają osobiste historie ludzi, którzy opowiadają z ekranów co przeżyli. To jest ważne, ponieważ obecnie praktycznie nie ma już weteranów, którzy w poprzednich dziesięcioleciach opowiadali o swoich doświadczeniach nowym pokoleniom. Niemniej jednak nowe ekspozycje starają się to oddać, w tym także doświadczenie emocjonalne pokolenia zwycięzców i robią to dosyć dobrze. Ogólnie, nowe ekspozycje są nakierowane na młode pokolenie zwiedzających, na tych, którzy nigdy nie widzieli żyjących weteranów wojny i nigdy nie słyszeli ich opowieści. Młodzi ludzie, wzrastający w innych warunkach i zwykle korzystający z różnych technologii cyfrowych, znacznie lepiej czują się wśród formatów interaktywnych niż w zwykłym muzeum z ekspozycjami sprzed dziesiątków lat. Czasy się zmieniają, a razem z nimi rozwijają się nowe podejścia do pracy muzealnej.

Po trzecie, nowe ekspozycje inaczej niż dotychczas przybliżają wydarzenia wojenne. Przeważająca większość muzealnych ekspozycji w okresie radzieckim miała charakter ściśle wojenny, opisujący główne bitwy i operacje, naświetlając przede wszystkim rolę przywódców i pojedynczych znamienitych bohaterów. Nowe ekspozycje, a przede

---

tehnologiy-v-ekspozitsionno-vystavochnom-prostranstve-sovremennogo-muzeya/viewer [dostęp: 17 października 2020].

¹⁷ O. Swibłowa, J. Szachnowskaja, *Co dzieje się w muzeach? Dyrektor MAMM i dyrektor Muzeum Politechnicznego o swojej pracy i nowych trendach muzealnych*, „The Village Specials (old)”, 17 lipca 2013, <https://old.the-village.ru/village/city/teatalks/128727-museums> [dostęp: 17 października 2020].

wszystkim „Bohaterskie Czyny Narodu”, poświęcają najwięcej uwagi wydarzeniom spoza frontu i pola walki. Wreszcie, po raz pierwszy zwiedzający muzeum mogą zobaczyć w innej skali wydarzenia i realia życia na okupowanych terytoriach, poza pierwszą linią frontu, gdzie „wykuwano zwycięstwo”, kto tego dokonywał, co zobaczyli sowieccy żołnierze na oswobodzonych od okupantów terytoriach tak w ZSRR, jak i w Europie Wschodniej. W nowych ekspozycjach widzimy nie tylko dowódców i sławnych w całym kraju bohaterów, ale też zwykłych ludzi: młodziutkich podchorążych wyjeżdżających na ewakuację mieszkańców zachodnich regionów, robotników, uczonych, artystów, bibliotekarzy, ludzi starszych i małe dzieci, ponieważ to wszystko – losy ludzi wojny, losy większości ludności radzieckiego kraju. Przesłanie tej ekspozycji jest proste: o losach kraju decydowali nie tylko ludzie na froncie, ale cały kraj, od tych maleńkich do wielkich ludzi.

Po czwarte, jak już wcześniej zauważano, nowe ekspozycje są skierowane do nowego pokolenia obywateli Rosji i jego młodych gości. Jednocześnie muzeum oferuje nowe, unikalne możliwości dla każdej grupy wiekowej, dąży do wzbudzenia zainteresowania wśród zupełnie różnych ludzi, szeroko posługując się różnorodnymi nowymi metodami pracy muzealnej, w tym także możliwościami Internetu i pracując z tymi, którzy znajdują się tysiące kilometrów od Moskwy.

I wreszcie, po piąte, to unikalna próba połączenia losów milionów rodzin na świecie z Muzeum Zwycięstwa w Moskwie. Jest to związane z utworzeniem unikalnego Międzynarodowego Depozytorium „Twarze Zwycięstwa”.

Teraz zwrócimy uwagę na konkretne ekspozycje muzealne. Zaczniemy od ekspozycji „Bohaterskie Czyny Armii”. To unikalna prezentacja opowiadająca o kluczowych bitwach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Zawiera sześć wcześniej przytoczonych dioram, które zostały dopełnione pięcioma rozdziałami, poświęconymi każdemu rokowi wojny od 1941 do 1945. Tutaj zostały przedstawione walki przygraniczne w pierwszych dniach wojny, obrona i kontratak pod Moskwą, słynna bitwa stalingradzka i operacja „Pierścień”, bitwa o Kaukaz, blokada Leningradu, bitwa kurska, forsowanie Dniepru, wygnanie wroga z terytorium ZSRR, wyzwolenie Europy, bitwa o Berlin i w końcu, wojna z imperialistyczną Japonią. „W ekspozycji przedstawiono ponad 400 unikatów, w tym relikwie należące do legendarnych dowódców: G.K. Żukowa, I.S. Koniewa, K.A. Mierieckowa, W.D. Sokołowskiego,

S.K. Timoszenki, A.I. Jeriomienki i innych dowódców oraz bohaterów wojny”¹⁸.

Niemniej jednak obecnie główną ekspozycją muzeum stała się ta o nazwie „Bohaterskie Czyny Narodu”. Znajduje się ona na pierwszym piętrze budynku, zajmuje powierzchnię 3000 m² i zawiera 17 sekcji tematycznych, 58 systemów informacyjnych, 38 projekcji dużego formatu, 22 rekonstrukcje filmowe oraz 5000 artykułów historycznych i dokumentów. W ekspozycji wykorzystano odtworzone dekoracje historyczne, zintegrowane środki multimedialne, artystyczne oświetlenie i akompaniament dźwiękowy. Celem ekspozycji jest wszechogarniający, wszechstronny i wielopłaszczyznowy pokaz bohaterskich czynów wielokulturowego narodu radzieckiego i jego roli w wielkim zwycięstwie. W ekspozycji szeroko i szczegółowo ukazano życie przede wszystkim zwykłych obywateli w warunkach wojny, zarówno na okupowanych przez wroga terytoriach, jak i z dala od frontu. Ta ekspozycja, próbując zaznajomić zwiedzających muzeum ze wszystkimi kataklizmami czasu wojennego, wielopłaszczyznowością relacji międzyludzkich, przeżyć, cierpień, radości, niekończącą się rozpaczą z powodu straty, dąży do pobudzenia myśli i odczuć odnośnie do tego okresu w historii kraju i nie pozostawia nikogo obojętnym, a może nawet umożliwić przeprowadzenie paraleli z tymi wydarzeniami, które mają miejsce obecnie. Nazwy tych ekspozycji mówią same za siebie.

- Trójwymiarowa historyczno-artystyczna ekspozycja „Wieża brzeska, 1941”.
- Wtargnięcie, okupacja.
- Państwowy Komitet Obrony. Najwyższe kierownictwo kraju.
- Cud ewakuacji.
- Na tyłach frontu.
- Nauka w latach wojny.
- Medycyna w latach wojny.
- Kultura walcząca.
- Biblioteka. Ogólna strefa informacyjna.
- Sprzeciw.
- Trójwymiarowa historyczno-artystyczna panorama „Nowogród Wielki, 1944”.
- Utracone skarby kultury. Bursztynowa komnata.

---

¹⁸ Ekspozycja „Bohaterskie Czyny Armii” w Muzeum Zwycięstwa, <https://victory-museum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/ekspozitsiya-podvig-armii/> [dostęp: 17 października 2020].

- Wyzwoleńcza misja ZSRR, włączając rozdział „Obozy koncentracyjne”.
- Pomoc humanitarna dla krajów Europy Wschodniej i Europy Centralnej.
- Trójwymiarowa historyczno-artystyczna panorama „Bitwa o Berlin. Czyny bohaterskie chorażych”.

Wszystkie wcześniej wymienione w tym artykule charakterystyki nowych ekspozycji znalazły najwyraźniejsze odbicie właśnie tutaj, w tej obecnie bazowej części muzeum. Niezaprzeczalnie ekspozycja „Bohaterskie Czyny Narodu” zachwyca zwiedzających i nie pozostawia nikogo obojętnym. Oczywiście, po jej obejrzeniu wygłaszane są różne opinie. Przywołały tu niektóre z nich.

Na przykład zupełnie słuszną jawi się krytyka nowych ekspozycji za brak w nich informacji o wkładzie w zwycięstwo takiej grupy ludności, jak więźniowie systemu Gułagu. Dziś historycy wiedzą, że z miejsc zamknięcia na front zdecydowało się pójść prawie 1 milion ludzi i większość z nich przejawiała pozytywne postawy, tysiące było nagrodzonych orderami i medalami, a niektórzy Gwiazdami Bohatera Związku Radzieckiego. Na fundusz obrony więźniowie oddali ponad 120 milionów rubli, za które można było skonstruować 1400 samolotów czy też 2800 czołgów. Przez całą wojnę więźniowie wytworzyli 53 108 300 min, 47 milionów granatów ręcznych, 121 300 bomb i wiele innego potrzebnego na froncie sprzętu.¹⁹ Te dane o więźniach i ich wkładzie w zwycięstwo raz jeszcze podkreślają fakt, że niezależnie od tego, gdzie znajdowali się ludzie: na pierwszej linii frontu, na tyłach frontu czy w miejscach pozbawienia wolności, największą wartością dla nich była ojczyzna, której bronili i której pomagali zwyciężyć w tej wojnie.

Twórców ekspozycji nie można winić o „nacjonalizację” przez Rosję bohaterskich czynów całego narodu radzieckiego, gdyż jego wielonarodowość jest wielokrotnie w niej podkreślana. Zauważmy, że życzenia niektórych poradzieckich państw czy też krajów byłego obozu socjalistycznego, aby w pełni odrzucić swoją historię związaną z ideami komunistycznymi, partiami, konkretnymi ludźmi i oczywiście z wydarzeniami wojennymi, to ich wybór, chociaż nie jest on często podzielany przez większość ludzi w tych krajach. Jednak w tym przypadku wybrzmiewające z ich strony zarzuty o „nacjonalizację” przez

¹⁹ Sprawozdanie i notatka wyjaśniająca dotyczące produkcji części amunicji przez zakłady NKWD ZSRR w okresie od 1941 r. do 1945 r., lipiec 1945 r., Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (GARF), Zbiór 1914, Spis 1, Sprawa 2060, Arkusz 1.

Rosję zwycięstwa w najstraszniejszej wojnie w historii ludzkości nie są przekonujące. Nie sposób bowiem zrozumieć tego zwycięstwa bez roli wielonarodowego i komunistycznego reżimu Związku Radzieckiego, jak i innych komunistycznych partii Europy. Oczywistym jest, że postrzeganie historii wojny może być odmienne w różnych krajach. Dla każdego z osobna było to osobliwe historyczne doświadczenie, czasem szczęśliwe, ale częściej tragiczne. Niemniej jednak, posługiwanie się „nacjonalistyczną” mapą w celu usprawiedliwienia kolaboracjonizmu, to nic innego, jak działania sprzeczne z postanowieniami Trybunału Norymberskiego, które i dziś nie powinny znajdować usprawiedliwienia.

Innym aspektem krytyki „nowego oblicza” muzeum są zarzuty dotyczące emocjonalizacji ekspozycji na szkodę dla ich intelektualizacji oraz dążenie w stronę rozrywki i „disneylizacji” ekspozycji muzealnych. Jest to trudne zagadnienie, które ma prawo być poddane szerokiej dyskusji w ramach postrzegania ekspozycji w różnych historycznych i innych muzeach. Już dziś muzea muszą konkurować z wieloma innymi formami poznania i zderzać się z nowymi wyzwaniami. Podstawowe wśród nich to wirtualizacja komunikacji i kształcenia. W naszej opinii, muzea po prostu nie mają wyjścia, jak tylko wpasować się w tę wirtualną komunikację i kształcenie, a nawet stać się liderami w tym obszarze.

W celu zrozumienia reakcji ludzi z różnych grup wiekowych na nowe ekspozycje muzeum, przeprowadziliśmy ankiety wśród grup fokusowych, będących przedstawicielami różnych pokoleń. Zadano im pytania po zwiedzeniu muzeum porą jesienną i letnią 2020, a także latem 2021 roku, kiedy autor artykułu miał możliwość osobiście spędzić kilka dni w muzeum i porozmawiać z wieloma zwiedzającymi. Musimy jeszcze dopracować niektóre aspekty tego ekspresowego badania, ale już na tym etapie wiadomo, że to właśnie najmłodszy uczestnicy grup fokusowych wyrazili największy zachwyt nad nowym podejściem w tworzeniu ekspozycji. W celu uniknięcia powtórzeń, nie będziemy przytaczać tu dosłownych reakcji, ale to właśnie ta grupa respondentów w wielu kwestiach pomogła nam określić cechy nowych ekspozycji. Oczywiście, dyskusje na ten temat będą kontynuowane i jeszcze niejednokrotnie będzie się wracać do tej rozmowy, uzupełniając ją o nowe wyniki naszych badań. Zauważmy także, że nowe ekspozycje muzeum stały się przedmiotem dyskusji tak w środkach masowego przekazu, jak i w blogosferze, a przy tym nam praktycznie nie udało się spotkać z negatywnymi ocenami nowych ekspozycji ze strony Rosjan. To z pewnością świadczy o tym, że w Rosji zachowuje

się postrzeganie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej jako głównego wydarzenia w historii Rosji XX wieku, a społeczeństwo w większości jest zgodne z zaproponowaną przez władzę i elitę polityczną kraju interpretacją głównych wydarzeń wojny.

Jeszcze jednym unikalnym projektem Muzeum Zwycięstwa jest powołanie Międzynarodowego Depozytorium Historycznego „Twarze Zwycięstwa”. Jest to próba stworzenia największego cyfrowego banku danych, fotografii i osobistych historii milionów ludzi, którzy w czasie wojny walczyli z nazizmem. Celem projektu jest „[...] uwiecznienie pamięci o wszystkich, którzy wnieśli osobisty wkład w zwycięstwo – każdy na swój sposób: walczył na froncie czy też w oddziałach partyzantycznych, pracował na tyłach, zbierał plony, przyjmował ludzi z terenów oblężenia, sprzeciwiał się okupantom – robił coś potrzebnego i cennego dla zwycięstwa”²⁰. Wartością projektu jest to, że każda rodzina może wprowadzić do depozytorium informację o swoich przodkach, znajomych czy krajanach. W tym celu konieczne trzeba dodać na stronie projektu fotografię człowieka i informację o latach jego życia, czym on lub ona się zajmowali w czasie wojny i w jakim kraju. W rezultacie, w muzeum zostanie utworzona na dużą skalę multimedialna ekspozycja „Twarze Zwycięstwa” i każdy zwiedzający będzie mógł otrzymać dostęp do bazy danych Depozytorium²¹. W ten sposób muzeum będzie znało i opowiadało o losie i wkładzie w zwycięstwo milionów ludzi na całym świecie. Po upływie dziesięcioleci już nowe pokolenia będą mogły poznać los swoich krewnych, tych którzy zrobili wszystko, aby to zwycięstwo się urzeczywistniło, i komu ludzie powinni być wdzięczni za swoje życie. Życie, którego zwyczajnie mogło nie być, gdyby nie zwycięstwo w 1945 roku.

Muzeum Zwycięstwa w Moskwie jest także inicjatorem i organizatorem projektu „Terytorium Zwycięstwa”, nakierowanego na stworzenie swoistej przestrzeni, mówiącej o historii Rosji XX wieku. Celem projektu jest osiągnięcie zasięgu w całym kraju, zjednoczywszy regionalne i lokalne, prywatne i szkolne muzea związane z tematem Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Obecnie ponad 200 muzeów i ponad 7000 pracowników muzeów na terytorium Rosji i poza jej granicami zostało partnerami Muzeum Zwycięstwa, a więc można przypuszczać, że są jednomyślni w sprawie zachowania pamięci i prawdy historycz-

²⁰ Międzynarodowe Depozytorium Historyczne „Twarze Zwycięstwa”. Strona Muzeum Zwycięstwa, <https://victorymuseum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/zal-kniga-pamyati/> [dostęp: 17 października 2020].

²¹ *Ibidem*.

nej. Partnerzy projektu otrzymują od Muzeum wsparcie informacyjne i metodyczne, nowe materiały ekspozycyjne, a także uczestniczą w formułowaniu wspólnych praktyk muzealnych, technologii i projektów edukacyjnych²².

Dla każdego muzeum coraz ważniejsze staje się, aby nie tracić kontaktu z ludźmi, nie liczyć tylko na tych, którzy mogą przyjść do muzeum, będąc akurat w danym mieście. W tym celu muzea na całym świecie szukają formy codziennego kontaktu z ludźmi, chcą uczestniczyć w ich życiu regularnie. Wśród różnych form, jakie proponuje Muzeum Zwycięstwa, można wymienić: warsztaty, wystawy on-line i wideo wycieczki, audio-bajki dla najmłodszych, świętowanie urodzin razem z muzeum, konkursy rysunków o tematyce wojennej, konkursy wierszy i pieśni, quizy i konkursy wiedzy o wojnie. To wszystko jest teraz dostępne w formacie on-line. Pozwala to muzeum uczestniczyć w życiu ludzi, mieć kontakt z tymi, którzy mieszkają w dowolnym miejscu na świecie. Co prawda, jak dotąd, większość z tych zasobów istnieje jedynie w języku rosyjskim, a ich przekład pomogłoby poszerzyć audytorium muzeum²³.

Podsumowując, warto zaznaczyć, że zreferowane w tym artykule zagadnienia świadczą o tym, że Muzeum Zwycięstwa w Moskwie w toku przygotowań do świętowania 75 rocznicy zwycięstwa w II wojnie światowej udało się, szeroko wykorzystując media i technologie cyfrowe w ekspozycjach, zaprosić zwiedzającego do dialogu, stworzyć mu efekt uczestnictwa, zanurzenia się w przeszłości, zmiany roli zwiedzającego (z biernego słuchacza na świadka czy nawet aktywnego uczestnika wydarzeń), zaoferować szerokie możliwości dostępu do proponowanych informacji, zachowawszy przy tym troskliwy stosunek do artefaktów.

Z racji tego, że zwiedzanie muzeum w warunkach pandemii było całkowicie ograniczone dla zagranicznych gości Rosji, to z ich reakcją przyjdzie nam zapoznać się nieco później. Niezaprzeczalnie, ich odbiór może różnić się od odbioru przez Rosjan. Interesującą jawi się możliwość przeprowadzenia z udziałem Muzeum Zwycięstwa w Moskwie międzynarodowej konferencji w celu wymiany opinii o tym, jak dziś w muzeach powinien odzwierciedlać się temat najstraszniejszej wojny minionego stulecia. Temat jest trudny, wielopłaszczyznowy i zawiera

²² Strona projektu „Terytorium Zwycięstwa”, <https://victorymuseum.ru/projects/territory-of-victory/> [dostęp: 17 października 2020].

²³ Strona projektów zdalnych Muzeum Zwycięstwa, <https://victorymuseum.ru/online-programs/> [dostęp: 17 października 2020].

wiele zagadnień, nad którymi dyskusja jest bardzo ważna, w tym także takich, co do których wspólne spojrzenie może okazać się niemożliwe. Jednak taki otwarty dialog wydaje się być dla autora cenny i potrzebny wszystkim jego uczestnikom.

Z rosyjskiego tłumaczyła Wioletta Kalina vel Kalinowska

BIBLIOGRAFIA

Materiały archiwalne:

Archiwum Państwowe Federacji Rosyjskiej: GARF, f. 9414, op. 1, d. 2060, l. 1.

Strony internetowe wymienione w artykule:

Èkspoziciã „Podvig Armii” [Strona internetowa ekspozycji „Czyn Bohaterski Armii” Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/ekspozitsiya-podvig-armii/> [dostęp: 17 października 2020].

Istoriã muzeã [Historia Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/about/history/> [dostęp: 17 października 2020].

Muzej onlajn [Strona internetowa programów zdalnych Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/online-programs/> [dostęp: 17 października 2020].

Territoriã Pobedy [Strona internetowa projektu „Teren Zwycięstwa” Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/projects/territory-of-victory/> [dostęp: 17 października 2020].

Zal Lica Pobedy [Strona internetowa repozytorium historycznego „Twarze Zwycięstwa” Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/zal-kniga-pamyati/> [dostęp: 17 października 2020].

Zal Istoričeskoj pravdy [Strona internetowa ekspozycji „Sala Prawdy historycznej” Muzeum Zwycięstwa], <https://victorymuseum.ru/museum-complex/glavnoe-zdanie-muzeya/zal-istoricheskoj-pravdy/> [dostęp: 17 października 2020].

Książki i artykuły:

Andrejčeva M.Û., *Na grebne Digital History: mul'timedijnnye istoričeskie parki «Rossiã – moã istoriã» v kontekste cifrovoj èpohi*, „Manuskript” 2020, t. 13, z. 6, s. 53–59, <https://cyberleninka.ru/article/n/na-grebne-digital-history-multimedijnnye-istoricheskie-parki-rossiya-moya-istoriya-v-kontekste-tsifrovoy-epohi/viewer> [dostęp: 17 października 2020].

- Arthur P., *Exhibiting history: The digital future*, „Journal of the National Museum of Australia” 2008, t. 3, nr 1, s. 33–50.
- Barutkina L.P., *Multimediâ v sovremennoj muzejnoj èkspozicii*, „Vestnik SPBGUKI” 2011 [grudzień], s. 106–108, <https://cyberleninka.ru/article/n/multimedia-v-sovremennoj-muzejnoj-ekspozitsii/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Čvanova M.S., Koroleva N.L., Romanenko E.V., *Informatizaciâ muzejnyh fondov, èkspozicij – kak sredstvo intensifikacii obrazovatel'noj funkcii muzeev regiona*, „Gaudeamus” 2004, nr 2 (6), s. 98–102.
- Davydov S.G., *Muzejnye kompleksy i formirovanie istoričeskoj pamâti*, „Sovremennaâ naučnaâ mysl” 2020, nr 4, s. 107–111.
- Gorod. Ol'ga Sviblova i Ŭliâ Šahnovskaâ: *Čto tvoritsâ v muzeâh? Direktor MAMM i direktor Politehničeskogo o svoej rabote i svežih muzejnyh trendah*, The Village Specials (old), 17 VII 2013, <https://old.the-village.ru/village/city/teatalks/128727-museums> [dostęp: 17 października 2020].
- Kolpakova A.P., Petrova A.P., *Rol' multimedijnogo istoričeskogo parka «Rossiâ – moâ istoriâ» v razvitii patriotičeskogo vospitaniâ studentov*, „Problemy sovremennoego pedagogičeskogo obrazovaniâ”, nr 68 (2), s. 157–160, <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-multimedijnogo-istoričeskogo-parka-rossiya-moya-istoriya-v-razvitii-patriotičeskogo-vospitaniya-studentov/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Kurilo L.V., *Novye koncepcii muzeev: integraciâ v sovremennoe obšestvo*, „Vestnik RMAI” 2014, nr 2, s. 139–146, <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-kontseptsii-muzeev-integratsiya-v-sovremennoe-obšestvo/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Menš P. van, *Kommunikaciâ: âzyk èkspozicii*, „Voprosy muzeologii” 2014, nr 1 (9), s. 254–272.
- Myševa T.P., *Multimedia v muzejnom prostranstve*, „Mediaobrazovanie” 2015, nr 3, s. 65–70, <https://cyberleninka.ru/article/n/multimedia-v-muzejnom-prostranstve/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Položenceva I.V., Kašenko T.L., *Fenomen istoričeskoj pamâti i aktualizaciâ ličnoj istoričeskoj pamâti studentov*, „Vlast” 2014, nr 12, s. 42–46.
- Pustovojt Ŭ.V., *Klassifikaciâ interaktivnyh multimedijnnyh tehnologij v èkspozicionno-vystavočnom prostranstve sovremennoego muzeâ*, „Kul'turnoe nasledie Rossii” 2020, nr 4, s. 55–60, <https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-interaktivnyh-multimedijnnyh-tehnologiy-v-ekspozitsionno-vystavočnom-prostranstve-sovremennoego-muzeya/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Râzanova V.A., Sergeeva A.A., *K voprosu o kommunikativnom potenciale muzejnogo prostranstva*, „Vestnik RUDN. Serii: Literaturovedenie. Žurnalistika” 2017, t. 22, nr 4, s. 696–702.

- Reussner E.M., *Strategic management for visitor-oriented museums: A change of focus*, „International Journal of Cultural Policy” 2003, t. 9, z. 1, s. 95–108.
- Slavkina T., *Populârizaciâ kul'turnogo nasledîâ sredstvami sovremennyh informacionnyh tehnologij na primere Meždunarodnogo instituta antikvariata ASG*, „Mir iskusstv” 2013, nr 1 (01), s. 114–117.
- Šerbakova E.V., *Kommunikacionnye tehnologii v innovacionnoj praktike muzejnoj deâtel'nosti*, „V mire nauki i iskusstva: voprosy filologii, iskusstvovedeniâ i kul'turologii” 2014, nr 5 (36), s. 18–22, <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikatsionnye-tehnologii-v-innovatsionnoj-praktike-muzeynoj-deyatelnosti/viewer> [dostęp: 17 października 2020].
- Šerer M., *Zritel' v êkspozicii*, „Voprosy muzeologii” 2013, nr 1 (7), s. 79–84.
- Škol'nik Aleksandr Âkovlevič, FederalPress, <https://fedpress.ru/person/1765603> [dostęp: 17 października 2020].
- Škol'nik Aleksandr Âkovlevič, Tass.ru, <https://tass.ru/encyclopedia/person/shkolnik-aleksandr-yakovlevich> [dostęp: 17 października 2020].
- Vasil'eva P.O., Mihajlova A.V., Kačurovskaâ D.V., Feoktissova S.È., *Muzej v cifrovuû èpohu: Perezagruzka*, LitRes, <https://www.litres.ru/a-v-mihaylova/muzej-v-cifrovuu-epohu-perezagruzka/chitat-onlayn/> [dostęp: 17 października 2020].
- Vojnova V.M., *Sovremennye mul'timedijnye sredstva muzejnoj pedagogiki v škol'nom obučenii*, „Prioritetnye naučnye napravleniâ: ot teorii k praktike” 2016, nr 23, s. 68–74.